

339, dat eigenlijk een proces tussen G. du Bosch, hoogbaljuw van het Land van Aalst, en St. van Vaernewijck, schepen van Aalst, is.

De Raad van Financiën wordt in de index opgenomen met de casus 116 wegens de vermelding aldaar van Lodewijk van Vlaanderen, hoofd van de financiën, daarentegen niet de casus 181, waar Filips van Lannoy, hoofd van financiën, bij betrokken is; sterker nog casus 173, waar de Raad als dusdanig optreedt, wordt niet gesignaleerd. Het is trouwens opvallend hoe veel instellingen, ook van juridische aard, in deze indices niet voorkomen: Raad van State (nrs. 166 en 173), Raad van Namen (nrs. 44, 107 en 115), van Vlaanderen (nrs. 112, 119, 120, enz.), van Artesië (nr. 102), en de andere justitieraden, terwijl deze van Brabant wel is opgenomen. Ontbreken verder: de Rekenkamer, de Rekenkamer van Holland, het bisschoppelijk gerecht van Atrecht en vele andere kerkelijke rechtbanken. Het is des te meer te betreuren omdat het dankbaar werkinstrument dat deze lijst is, op die manier een deel van zijn bruikbaarheid voor de algemene historicus verliest.

R. van Uytven

J. I. Israel, *European Jewry in the Age of Mercantilism 1550-1750* (Oxford: Clarendon Press, 1985, xii + 293 blz., £25,-, ISBN 0 19 821928 8).

Afgaande op de titel zou men kunnen denken hier een studie voor zich te hebben met een in essentie economisch-historisch karakter. Wie echter kennis heeft genomen van het, nu al respectabele, oeuvre van de auteur, zal het vermoeden hebben, dat ook de politieke en de intellectuele factor een evenredige rol in dit boek zullen spelen. Dat is ook het geval. Israel behandelt niet alleen de interne geschiedenis van de joden in Europa in het algemeen, en tevens comparatief de joodse gemeenten in de verschillende staten (waaronder de Nederlanden), maar ook de ontwikkeling van de relaties met de omringende christelijke overheden. Hij geeft een prikkelende en uitdagende visie op het Europese jodendom. De behandelde twee eeuwen omvatten kort gezegd de periode volgend op een grondige verdrijving van de joden uit West- en Midden-Europa naar het oosten en naar het Turkse rijk, de nieuwe toestroming naar Midden- en West-Europa sinds het einde van de zestiende eeuw, de opbloei van het joodse economische en intellectuele leven, met een hoogtepunt in de tweede helft van de zeventiende eeuw, en tenslotte het verval in de eeuw der Verlichting. Dat is bepaald geen conventioneel beeld.

We zijn gewend de emancipatie van de joden te plaatsen aan het eind van de achttiende en in het begin van de negentiende eeuw. Terecht is daar, wat Nederland betreft, door Michman en anderen tegenin gebracht, dat toen hooguit sprake was van een begin van politieke en juridische emancipatie, terwijl de realisering daarvan in sociale termen pas veel later — zo ooit — kwam. Israels optiek is wellicht weer anders. In zijn tijdvak valt de 'emancipation of the seventeenth century', welke de joden als een sterk coherente groep een plaats gaf in de westerse wereld (3). In Israels visie geldt voor de joden *in toto*, wat op grond van regionale studies in Polen, het Duitse rijk, Italië en de Nederlanden incidenteel al duidelijk was geworden: dat de eeuw der Verlichting een verzwakking van de netwerken der joodse gemeenschappen te zien geeft en een verpaupering van de joodse massa (252-253). Verlichting en haskalah hebben de orthodoxie en gemeenschapszin ondermijnd bij Sephardim en Ashkenazim gelijkelijk. Israel

wijst erop — en ook dat is voor de interpretatie van de Nederlandse situatie (bijvoorbeeld 154-156) interessant — dat het verdwijnen van de politieke autonomie van de kehilloth ook een keerzijde heeft. Immers, dat zelfbestuur heeft, in zijn optiek — en ik denk dat hij daarin gelijk heeft —, behalve de traditioneel in de geschiedschrijving benadrukte kanten (oligarchisering, autocratische neigingen van de parnassim), ook de uiterst belangrijke scheppende functie gehad van een coherent sociaal systeem en van een verplichte levensstijl, benevens van waardevolle voorzieningen voor onderwijs en onderstand. Dat is een inspirerende revisie van een oud beeld.

Israël heeft echter nog meer pijlen op zijn boog. Zijn analyse van de veranderende politieke en economische overwegingen (raison d'état en mercantilisme) welke de vorsten tot een overwegend positievere houding ten opzichte van het toelaten van joodse gemeenschappen brachten, en zijn interpretatie van de manier waarop de joden in hun specifieke situatie gebruik wisten te maken van de geboden kansen — met name als financiers en leveranciers (Dertigjarige oorlog!) — brengen hem tot de conclusie dat de joden geen economische innovaties invoerden, laat staan dat zij, zoals Sombart meende, een nieuw élan aan de ontwikkeling van het kapitalisme gaven (256; op de volgende bladzijde sneuvelt ook Braudel roemloos).

Israël heeft een inspirerende, deskundige, van grote belezenheid en gevarieerde bronnenkennis getuigende, goed geschreven, samenvattende studie gepubliceerd over de Europese joden in een cruciale historische periode. Zijn visie heeft — wat we natuurlijk ook wel mogen verwachten van de jonge professor 'of Dutch History and Institutions' aan de Universiteit van Londen — ook repercussies voor de interpretatie van de geschiedenis der joodse gemeenschappen in ons land. Laten we hopen dat zijn stimulans die repercussie krijgt.

A. H. Huussen jr.

A. L. E. Verheyden, *Le Conseil des Troubles* (Histoire du protestantisme en Belgique et au Congo Belge XI; Flavion-Florennes: Editions le Phare, 1981, 336 blz., Bf 900,-).

Het is alweer een kwarteeuw geleden dat A. L. E. Verheyden zijn bekende werk over de slachtoffers van de Bloedraad, *Le Conseil des Troubles. Liste des Condamnés (1567-1573)*, publiceerde. Deze publikatie was volgens de auteur bedoeld als het fundament voor een nog door hem te schrijven monografie over de Raad van Beroerten, *Le bilan du Conseil des Troubles*. Het voor ons liggende werk mag worden beschouwd als deze afsluitende studie. Het is het eerste echte boek over de Bloedraad en als zodanig geeft het zeker meer dan Gachards welbekende 'Notice sur le Conseil des Troubles' uit 1849 waar we het al te lang mee hebben moeten doen.

Verheyden heeft zijn boek half chronologisch, half thematisch opgebouwd. De hoofdstukken I tot en met IV behandelen de oprichting en de geschiedenis van de Raad, V, VI en VII gaan over de conflicten met de plaatselijke bestuurscolleges, terwijl het laatste hoofdstuk een overzicht geeft van de plaats van de Raad in de contemporaine pamfletten en kronieken. Voor een totaal-geschiedenis van de Raad van Beroerten, die Verheyden poogt te geven, is dit een uitstekende opzet. De vraag is evenwel of hij deze pretentie ook waarmaakt. Is *Le Conseil des Troubles* het standaardwerk waarnaar we voortaan vol